

AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN TÜRKÇENİN SADELEŞMESİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Mustafa ARGUNŞAH*

ÖZET

Ölümünün yüzüncü yılında rahmetle andığımız Ahmet Mithat Efendi (1844-1912), yazı hayatının hemen başında Türkçenin sadeleştirilmesi konusunda çok önemli görüşler ortaya koymuştur. Tanzimat Fermanı'nı yayımlayan Mustafa Reşit Paşa ve ilk özel gazeteyi çıkaran Şinasi'den sonra dil meselesine ciddi olarak eğilen Ahmet Mithat Efendi, 1872-1873 yıllarında Basiret gazetesiyle Dağarcık dergisinde yazdığı yazılarında Türk milletin dilsiz olduğunu ve halkın dilini millet dili yapmak gerektiğini savunmuştur. Bunun için dildeki Arapça-Farsça tamlama ve sıfatların atılmasını ilk adım olarak görmüştür. Devrinde Türk aydınlarınca pek kabul görmese de o eserlerinde idealleştirdiği dile yakın bir dil kullanmış, bu sayede romanları devrinde en çok okunan eserler arasında yer almıştır. Ahmet Mithat Efendi, dilin sadeleştirilmesi yanında dil öğretiminin basitleştirilmesini, Arapça ve Farsçanın lüzumsuz kaide ve kurallarının ders kitaplarından çıkarılmasını da ister. O, Türkçenin mükemmel bir imla ve gramer kitabıyla sözlüğünün yazılmasının vaktinin geldiği inancındadır.

Yazar, bir dil uzmanı değildir. Buna rağmen onun daha 1872-73 yılında ileri sürdüğü bu ilk fikirler, kırk yıl süreyle birçok aydın tarafından tartışılmış, 1911 yılında *Genç Kalemler* dergisinde Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip ve arkadaşları tarafından "Yeni Lisan" adıyla sistemleştirilmiştir. Onun ilk adımlarını attığı yeni dil aydınlar ve toplum tarafından benimsenmiş ve millî bir Türk edebiyatının doğuşunu hazırlamıştır.

Bu makalede onun Türkçenin sadeleşmesiyle ilgili görüşleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, kaba Türkçe, Osmanlıcanın ıslahı, Türkçenin sadeleşmesi

AHMET MİTHAT EFENDİ'S VIEWS ABOUT THE SIMPLIFICATION OF TURKISH

ABSTRACT

Ahmet Mithat Efendi, whom we still remember with mercy at his in the centenary of death (1844-1912), revealed very important opinions about the simplification of Turkish. After Mustafa Rashid Pasha who issued Tanzimat edict and Şinasi who published the first private

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: mustafargunshah@gmail.com

newspaper, Ahmet Mithat Efendi was seriously interested in language problem he supported that the Turkish nation is don't have a language and the language of public have to be done as national language at the articles which he wrote in 1872-873 at Basiret Newspaper and Dagarcık journal. So he sees that Arabic and Persian phrases and adjectives must have disposed for simplification of Turkish as the first step. Many Turkish intellectuals of the periods which is not acceptable in a language close to the language he used in his works idealize, so that his novels was one of the most widely read novels during period. In addition to simplification of the language and teaching of language, Ahmet Mithat Efendi wants to remove unnecessary rules and principles of Arabic and Persian from school books. He believes that the time of writing an excellent spelling, grammar book and dictionary of Turkish.

Writer isn't a language authority. But his ideas that he supported in 1872-1873 were discussed for forty years by intellectuals and this ideas were systematized in 1911 at GençKalemler by ZiyaGökalp, Ömer Seyfettin and Ali Canip as "Yeni Lisan" [New Language]. This ideas which he said that the first time about new language accepted by the intellectuals and prepared the emergence of a national Turkish literature.

His opinions on simplification of Turkish will be discussed in this article.

KeyWords: Ahmet Mithat Efendi, artless Turkish, improvement of Ottoman Turkish, simplification of Turkish.

Giriş

Ahmet Mithat Efendi, yalnız Türk romanının babası değil aynı zamanda sade Türk nesrinin de kurucusudur. O, yazmış olduğu onlarca roman ve hikâye kitabında sanat kaygısı gütmemiş, anlamı ve anlaşılmayı daima önceliklemiş; cinas yapmadan, Arapça ve Farsça tamlamalar kullanmadan da eser yazılabileceğini göstermiştir. Türk edebiyatının "hace-i evvel"i, çağdaş Türk dilinin "ilk öğretmeni hatta baş öğretmeni"dir. Osmanlılarda gazete dilinin sadeleşmesini, romanın halka sevdirmesi ve benimsetilmesini sağlayan öncü isim de odur. Ahmet Mithat Efendi, "Her ferdinin bülbül gibi Türkçe şakıdığı" bir ülkede yaşamak ister. Bunun için de hâlâ ağıdalı bir dil kullanan gazeteci ve yazarların dilinin ıslah edilmesinde ısrarcıdır. Osmanlıcanın (bu terim ona aittir) sadeleştirilmesi, Arapça ve Farsça kaide ve tamlamaların dilden atılması çabalarının yanında Türkçenin mükemmel bir imla ve gramer kitabının yazılmasını da hayal etmiş, ancak gerçekleştirememiştir. O, yepyeni bir dilin peşindedir. Yazar, dilsiz olan Türk milleti bir an önce ana diline kavuşmalı, medenî dünya milletlerinden geri kalmamalı; bunun için yapılacak okuma seferberliklerinde kadınlar ve kızlarımız mutlaka ön saflarda olmalıdır, görüşündedir.

Bütün bunları düşünen ve uygulayan, büyük fikir ve edebiyat adamı Ahmet Mithat'tır. Ölümünün yüzüncü yılında edebî kişiliği yanında Türkçenin bugünlere gelmesinde sarf ettiği emeklerini de unutmamalıyız.

İki öncü isim: Mustafa Reşit Paşa ve Şinasi

III. Selim devrinde özellikle Fransa ile ilişkilerin gelişmesi, yeni fikirlerin yavaş yavaş Osmanlı ülkesine girmesine yol açmıştır. Tanzimat aydınlarında görülen zihniyet değişikliği ile bu fikirler daha hızlı yayılmaya başlamış, Fransa'ya giden veya memlekette Fransızca öğrenen gençler, Büyük Devrim'in ortaya attığı yeni düşünceleri yurtta yaymaya çalışmışlardır (Levend 2011, 80).

Turkish Studies

Fransa'nın etkisiyle gündeme taşıdığımız yeni fikirlerden birisi de dilimizin sadeleştirilmesidir. Mustafa Reşit Paşa, özellikle maarifin halk arasında kolayca yayılabilmesi için bilim ve sanat eserlerinin herkesin anlayabileceği bir dille yazılması gerektiği görüşünü dile ilk getiren kişidir. Onun yetiştirdiği Ahmet Cevdet Paşa da eserlerinde kendisinden önceki nesle göre biraz daha sade bir dil kullanmıştır.

Türkçenin sadeleştirilmesi fikri Şinasi'yle gazete sayfalarına taşınmış, oradan birçok Osmanlı aydınının ilgisini çekmiştir. Bu dönemde çıkmaya başlayan gazeteler halka daha kolay ulaşabilmek için dil bahsini işleme gereği duymuş, hemen hemen her gazetede halkın anlayacağı bir dil oluşturulması dileği gündeme gelmiştir. Şinasi, *Tercüman-ı Ahval* gazetesinin 22 Ekim 1860'ta yayımlanan ilk sayısında kaleme aldığı "Mukaddime"nin sonunda "umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede" bir lisan bahseder ve giderek gazeteyi bu yeni lisanla kaleme almak gerektiğini belirtir: "*Tarife hâcet olmadığı üzre, kelâm ifade-i meram etmeğe mahsus bir mevhibe-i kudret olduğu misillü, en güzel icâd-ı akl-ı insanî olan kitabet dahi kalemlerle tasvir-i kelâm eylemek fenninden ibarettir; bu itibar-ı hakikate mebnî, giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede, işbu gazeteyi kaleme almak mütezem olduğu dahi makam münasebeti ile şimdiden ihtar olunur.*" (Kaplan vd. 1974, 511). Şinasi, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yazdığı yazılarında da açık bir dil kullanmış ve bir "gazeteci dili"nin meydana gelmesine öncülük etmiştir (Levend 2010, 83).

Ahmet Mithat Efendi'ye göre Şinasi, mensur ibarelerdeki seci ve kafiyeleleri kaldırıp onlardan beklenen hizmeti bir nokta işaretine gördürmüştür. Bu yolla kelimeleri parçaladığı gibi uzun cümleleri de bölerek dilimizi büyük oranda umumileştirmiştir (Ahmet Mithat 1872f, 22). Şinasi'nin attığı ilk adımların hemen ardından Ahmet Mithat Efendi başta olmak üzere Tanzimat aydınlarının gündeminin bir bölümünü dil meselesi oluşturmuştur. Bu dönemde Münif Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa vb. yazarlarımız dilimizin sadeleşmesi üzerine epey fikir yürütmüşlerdir.

Çağdaş Türk nesrinin kurucusu Ahmet Mithat

Ahmet Mithat Efendi, Osmanlıcanın ıslahı ve Türkçenin sadeleştirilmesiyle ilgili ilk yazılarını 1872 yılında yazar. Bu yazılar meslek hayatının henüz başlarında ele alınan, oldukça samimi ve belirlediği kurallar dâhilindedir. Önce bir süre çalıştığı *Basiret* gazetesinde, daha sonra da kendi çıkardığı *Dağarcık* dergisinde yazdığı yazılarda dönemine göre oldukça ileri görüşler ortaya koyar. Yazar, 1872 yılında *Basiret* gazetesinde çoğu imzasız birçok yazı yazmıştır. Bu yazıların bazılarında dil meselesini ele almıştır. *Dağarcık* dergisindeki "Osmanlıcanın Islahı" makalesinde, "*Ancak biz dava ediyoruz ki Şinasi merhumun sadeleştirdiği dereceden birkaç derece daha sadeleşmeğe ve daha ziyade umumileşmeğe lisanımızın istidadı vardır. Vaktiyle bu davamıza dair Basiret'e birkaç bent konulmuştu.*" diyerek (Ahmet Mithat 1872f, 22) bu yazılardan bahseder. *Basiret*'teki imzasız yazılarda ileri sürdüğü fikirlerle vermiş olduğu örneklerin "Osmanlıcanın Islahı" adlı makalede de kullanılmış olması bu yazıların ona ait olduğunu göstermektedir.

Ahmet Mithat'ın ileri sürdüğü bu ilk fikirler, hayatı boyunca Osmanlı aydınları tarafından tartışılmıştır. İnişli çıkışlı geçen kırk yılın ardından *Genç Kalemler* dergisinde Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip ve arkadaşları tarafından "Yeni Lisan" adıyla sistemleştirilmiş, bu dille millî bir edebiyat meydana getirilmiştir. Caferoğlu, Ahmet Mithat'ın Türkçeciliğini ve Osmanlıcanın sadeleşmesine yaptığı katkıları şöyle ifade etmiştir:

"Kendisinden önce meydana atılan, fakat fikir ve düşüncelerini bir türlü hayata geçiremeyen seleflerine nisbetle daha hazırlıklı olarak işe girişmiş ve ilk hamlede akıcı üslûbu ile bir çok yabancı kelimeleri dilimizden atarak yerine halkın alıştığı kelimeleri getirmeğe muvaffak

olmuştur. Üstelik üslûbundaki fazlalıkları atarak, Osmanlı aydınlarının dilini, bazılarının dedikleri gibi, meddahlarınkine yaklaştırmıştır." (Caferoğlu 1946-47, 2).

Kadınlar da gazete okumalı ama hangi dille?

"Bir Varakacık", Ahmet Mithat Efendi'nin dille ilgili ilk yazısıdır. İmzasız yayımlanan bu ilk makalede o dönemde İstanbul'da çıkan gazetelerin muhtevası ve dili eleştirilir; ayrıca kadın, gençlik ve çocuklar için gazete ihtiyacına da değinilir. Ahmet Mithat, kadınların ve gençlerin eğitimine ve okumasına çok önem veren bir Türk aydınıdır. Toplumun medenileşmesinin önünde en büyük engel olarak duran cehaletin, kadınların eğitilmesiyle aşılabacağı fikrini hayatı boyunca eserlerinde işler. Ona göre, kadınlar mutlaka okumalıdır. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın ilk kadın romancımız olarak yazı hayatına atılmasına yardımcı olduğu gibi onunla ilgili bir de kitap yazarak Türk toplumunun onu tanınması ve içselleştirmesini ister. Fakat 1872 yılında İstanbul'da yayımlanan gazetelerin dili kadınların okumasına ve anlamasına müsait olmadığı gibi yalnız resmî haberler veren içeriği de onlar için cazip değildir.

Yazar aynı makalesinde gözlemlerine dayanarak kadınların gazete okurluğu üzerinde durur. Her gün İstanbul-Üsküdar arasında vapur yolculuğu yapmakta olan yazarın dikkatini kadınlar çeker. Vapura binen kadınların bazılarının ellerinde gazete vardır. Bir an bunun hanımlar arasında moda olduğunu düşünen yazar doğruları öğrenince yanıldığını anlar. Üsküdar iskelesinde, elinde iki gazete olan bir kadın, dağıtıcıdan bir de *Diyojen* gazetesi satın alır. Yazar merakla dağıtıcıya her gün kaç gazete aldığını, kadınlara kaç gazete sattığını sorar. Dağıtıcı, her gün sekiz on kadının evine gazete bıraktığını söyleyince yazar İstanbul'da gazete okuyanların beşte birinin kadın olduğu kanaatine varır. Bunun üzerine bu yazıyı yazarak yüreğindeki arzuyu ilan etmek ister.

İstanbul'da *Basiret*, *Hakayık*'l-vakayi, *Ruzname-i Ceride-i Havadis* olmak üzere üç günlük gazete basılmaktadır. *Diyojen* ile *Letaif-i Âsâr*'ı da ekleyince toplam beş gazete vardır. Gazeteler bir milletin medenî gelişmişliğinin ölçüsüdür. Osmanlı devletinin başkenti İstanbul'da basılan beş gazete neredeyse birbirinin aynıdır. Bunlar resmî haberler yanında Avrupa gazetelerindeki çeşitli olayları anlatan yazıları tercüme etmektedirler. 13 Mayıs cuma günü çıkan gazeteleri değerlendiren yazar, önce *Basiret* sonra *Hakayık*'ı muhteva olarak ortaya koyar ve bunları eleştirir. Diğerlerini saymaya bile gerek görmez. Bu gazetelerde kadınlarımızın okuyacağı hiçbir şey yoktur: "*Hazır hiçbir güne teşvik görmedikleri hâlde mücerret kendi hevesleri ile matbuat okuyan kadınlarımız ve kızlarımız için bir şey yazılmasın mı? Onlar Hakayık ile Basiret'i bugün okuyup yarın içindeki ağır müeddalı [=manalı] şeylerden usanır da okumaktan dahi vazgeçerse yazık değil midir?*" (Ahmet Mithat 1872a, 2).

Ahmet Mithat, günlük gazetelerde mutlaka kadınlara, gençlere ve çocuklara hitap eden sayfaların olmasını istemektedir. Yazar, ideal bir gazetenin nasıl olması gerektiğini de ortaya koyarak hem içeriği hem de dili hakkında önemli açıklamalar yapar:

"Vaktiyle *Terakki* gazetesi kadınlar için bir nüsha çıkarmakta idi. Epeyce faydası görüldü idi. Keşke o nüsha olsun elimizde kalaydı.

Vaktiyle *Mümeyyiz* çocuklar için bir nüsha çıkarır ve haylice malumat-ı nafla verir idi.

Keşke o nüsha olsun elimizde kalaydı.

Şimdiki hâlde bütün bütün eli boş kaldık. Ah bir sahib-i himmet olsa da bize bir gazete yapsa, ne icraattan bahsetse, ne politikadan, çünkü bu gibi bentlerden erbabı istifade eder ise de kiraate pek büyük hevesi olan koca bir fırka hiçbir şey anlamamaktadırlar. Bu arzu ettiğim gazete kadınlığa ve gençliğe mahsus olsa, terbiyeden, ahlaktan, hane idaresinden, velhasıl kadınlığın ve gençliğin müstefit olacağı hususattan bahsetse, hem de o kadar sade yazsa, o kadar sade yazsa ki bir yerde okunduğu zaman dinleyenler âdeta laf söyleniyor zanneylese...

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

İşte her sabah, her akşam Üsküdar vapuruna bindikçe ve bir hanımın elinde gazete veya kitap gördükçe içimi çekerek arzu eylediğim şey budur." (Ahmet Mithat 1872a, 2).

Biz kaba Osmanlıcaya muhtacız

Ahmet Mithat Efendi, "Osmanlıcanın İslahı" adlı makalesinde Şinasi'yle başlayan sadeleşme hareketini daha da ileri götürmeyi düşünmektedir. Son yıllarda bu konuda epey gelişme olmuştur. Ona göre, okurlar, "sadeliği külfete tercih" eden yazarları okumakta, kimi yazarların hâlâ Arapça, Farsça kelime ve kavram dünyasıyla yazdıkları muğlak yazılara itiraz etmekte, eserlerin "herkesin anlayabileceği gibi şöyle kabaca bir Osmanlıca" ile yazılmasını istemektedirler. (Ahmet Mithat 1872f, 20).

Ahmet Mithat Efendi, dilin sadeleştirilmesi fikrinde ısrarcıdır. "Ehemmiyetli Bir Layihadır" başlıklı yazısında halka sade bir dil gerektiğini ileri sürerek, eski dilden lezzet alan birkaç aydının kendisine inanmayacağını, sade dile "Kaba Osmanlıca" diyerek kusur bulacaklarını söyler. Yazar bu konudaki eleştirilere de hazırlıklıdır:

"Vakia dimağlarına eski lisanın lezzeti bulaşmış ve bu lezzet neden ibaret bulunduğunu kendileri dahi anlamamış birkaç kimse benim tavsiye eylediğim kitabete "Artık bu da pek kaba Türkçe" diye kusur bulacakları şüphesizdir. Lakin bunda hak kazanamazlar. "Kaba Osmanlıca" derler ise doğru söylemiş ve fakat bu söz ile bizi yine ayıplayamamış olurlar.

Çünkü bizim ihtiyacımız ne kaba Arapçayadır ve ne de kaba Farsçayadır. Kaba Osmanlıcaya muhtacız. Bir adamın muhtaç olduğu şeyi ele getirmesi dahi hiçbir vakitte ayıp sayılamaz." (Ahmet Mithat 1872b, 2).

Ahmet Mithat, kaba dile itiraz edeceklerine karşı, zarafet ve nezaketin dilde değil, yalnız söylenen söz ve yazılan şeyin hükmünde olduğunu ileri sürer:

"İhtimal ki bu arzumuz bazıları indinde kabul-ı şayan görülmez ve belki de fikrimize itiraz edenler bulunur. Ancak bizim davamız 'lisan demek laf söyleyecek adamın söylediği sözü karşısındaki adama anlatabilmesine vasıta olan şeydir' tarifi üzerine mebni olup hatta Rumca ve İtalyancanın daha nazik ve Ermenicenin kaba olması gibi fikirleri bile tezyif etmekte bulunduğumuzdan lisanca her türlü zarafet ve nezaketi reddederek zarafet ve nezaketi yalnız söylenen sözün ve yazılan şeyin hükmünde arayanlar için ne kadar itiraz edilse mesmu olamayacağı derkârdır." (Ahmet Mithat 1872d, 1).

Osmanlıca öğrenmek zordur, gramer basitleştirilmelidir

Ahmet Mithat Efendi, döneminde kullanılan dilden hiç de memnun değildir. Çünkü devrin yazarlarının kullandığı dile Türkçe demek zordur. Bu dil Arapça, Farsça ve Türkçeden oluşmakla kalmaz; Osmanlıların gemicilikte ve sanatta elde ettikleri gelişmeler dolayısıyla Yunanca ve İtalyancadan, son zamanlardaki gelişmelerin gösterdiği lüzum üzerine de Fransızcadan kelimeler almıştır. Yazara göre Osmanlıca, bu altı dilden mürekkep bir dildir. Osmanlıca bu dillerden yalnız kelime almakla kalmamış, gramer birlikleri de almıştır. İşte bu yüzden Türkçe içindeki Arapça unsurların doğru kullanabilmesi için Arapçanın, Farsça unsurlar için de Farsçanın öğrenilmesi gerektiğinden insanlar ömürlerini yalnız dil öğrenmeye adasalar bile bunda başarılı olamayacaklardır. Mithat Efendi, Türk milletinin Anadolu'da altı yüz sene içinde ancak beş altı büyük yazar çıkarabilmesinin sebebini 'dilsiz' olmada bulur. Hatta bu yüzden birçok Osmanlı yazarının da kitaplarını Türkçe değil Arapça kaleme almaya mecbur kaldıklarını belirtir (Ahmet Mithat 1872f, 22).

Ahmet Mithat Efendi, dilin tashih ve ıslaha muhtaç olduğu, bunun zamana yayarak gerçekleştirilmesinin mümkün olabileceği inancındadır. Fakat zaman dardır. Osmanlı milleti her türlü bilim ve sanata hiçbir zamanla kıyaslanamayacak ölçüde muhtaçtır. Fakat bütün bunlara

Turkish Studies

ulaşmasında en büyük engel önündeki ağır Osmanlıcadır. Çünkü bu dili hakkıyla öğrenmek için bir insanın on, on beş yılını vermesi gerekmektedir. Hâlbuki ömrünün bu kadar zamanını dil öğrenmeye harcayan insanların bilim ve sanat öğrenmeye zamanları kalmayacaktır. Bu yüzden dilin bir an önce sadeleştirilmesi ve tashih edilmesi mecburiyeti vardır.

Osmanlıcanın sadeleştirilmesi dil meselesinin tamamen çözülmesi için yeterli değildir. "Bizde tahsil ve tedris güçtür," diyen Ahmet Mithat Efendi, dilin sadeleştirilmesi yanında dil öğretiminin de basitleştirilmesini ister. Çünkü Osmanlıca'yı okuyup yazabilmek için Arapçanın sarf, nahiv, mantık, maani, bedi ve beyanını öğrenmek yetmemekte, bunun yanında Arapça ve Farsçanın gramerini de öğrenmedikçe insan Türkçe öğrenmiş sayılamamaktadır. Yazar, bu kadar teferruatın Türkçe için gereksiz olduğu, Arapça nahvini öğrenmenin Osmanlı dilini öğrenmeye bir fayda sağlamadığı düşüncesindedir:

"Şimdi bir kere inşafı düşünelim. Türkçenin bu kadar şeye ihtiyacı nedir? Arabînin sarfı hakkında olan fikrimizi aşağıda söyleyeceğimizden nahvi ele alalım. Nahiv denilen şey âmil-i mamul ve amel-i i'râbı bize öğreterek (zyd) kelimesinin üç harekeden hangisiyle kıraat edilmesi lazım geleceğini göstermeyecek mi? Bu hâlde bizim için cer ve nasb ve cezim harflerinin ne lüzumu var? Hele o koca munsarîf ve gayr-i munsarîf bahsi i'râb ve mahall-i i'râb meselesi Osmanlı lisanının ne işine yarar?"

Evet yarar. Eğer kırk yıl daha (ma-bihî'l-iftihâr ve'l-ibtihâc) tabirini kullanırsak. (Ma) ma-i mevsul, (bihî)deki (be) harf, (h) zamiri (ma)nın zımında olan şeye raci. Onun müteallakı mahzufdur. (Yekûnü) veyahut (yuhassilü)dür. (El-iftihâr)daki elif lam harf-i tariftir, falandır diye tekmil nahvi bu bir tabire sığdırmak ve ondan sonra (ma-bihî'l-iftihâr ve'l-ibtihâc) ne demek olduğunu anlamak icap eder." (Ahmet Mithat 1872d, 2).

Ahmet Mithat Arapçanın sarfı konusuna da değinir. Okullarda öğretilen üç yüz altmış fiil çekiminden bizim için otuz altısı bile gerekmemektedir. Kullanılan sigalar mastar, ism-i fail, ism-i meful, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i alet, ism-i tasgir, ism-i mensub, mübalağa ile ism-i tafdil ve bir de bunların cemleridir. Öyleyse üç yüz altmış siganın on sekiz, yirmiyeye indirilmesi mümkündür. Fiil çatıları için de durum aynıdır.

Ahmet Mithat, dilimizin gramerinin sadeleşmesiyle yazılan şeylerin göze batacak kadar sakil olup olmayacağı sorusunu da "hayır" diye cevaplar.

Yazar, Fransızcanın vaktiyle nasıl sadeleştiği konusunu açar ve Osmanlıca için bu dili örnek gösterir. Fransızların dillerini sadeleştirmeyi nasıl başardığını "kozmozografya" kelimesi üzerinden örneklendirir. "Kozmozografya" kelimesini öğrenecek bir Fransız çocuğun, bu kelimenin Yunanca kökenli iki kelimedenden oluştuğu, kozmos'un "dünya", graf'ın "yazmak" olduğu ve iki kelimenin birlikte "dünyanın türlü türlü hâllerini yazan ve haber veren ilim" anlamına geldiği gibi bitmez tükenmez tarifler içinde yuvarlanmasına gerek yoktur. Ahmet Mithat bunun yerine kozmozografya için "dünyanın hâletini haber verir bir ilmin adıdır" denmesinin yeteceğini ve bu kısa bilgiden sonra hemen o ilmin teferruatını öğrenmeye geçilebileceğini söyler. Aynı konuda Fransızcada "gömlek" anlamına gelen *şemiz* sözünü ikinci örnek olarak verir: "*Şemiz demek gömlek demektir, deyivermeli ve gömlek hakkında öğrenilecek daha bir şey var ise o da gömlek ne gibi ezcadan yapılır, nasıl biçilir, nasıl dikilir, bunu öğrenmeli" diyerek lisanlarını sadeleştirdikçe sadeleştirmişler.*" (Ahmet Mithat 1872d, 2).

Ahmet Mithat'a göre, Türkler dil öğrenirken Fransızların eskiden yaptığı gibi, gramer bilgisinin içinde boğulmakta ve kelimenin anlam dünyasına nüfuz edememektedir. Fransızları örnek göstererek, "*İşte biz de böyle yapmalıyız.*" diyen yazar, hem dilin öğretilmesi hem de modern sözlük ve gramer yazımı konusunda önemli dersler verir. Onun Türkçe için verdiği örnek Arapça kökenli "mermi" kelimesidir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

"İşte biz de böyle yapmalıyız. Mesela Topçu Mektebinde bulunan bir çocuk (mermi) aslından (mermevî) idi, bilmem ne oldu gitti de (mermi) kaldı; bunun lügatçe manası 'atılmış' demektir. İstilahça manası dahi 'top ve tüfek tanesi' demek ve bu koca bir tarife girişmeğe hiçbir mecburiyet yoktur. Eğer 'gülle ve kurşun', yahut 'tane' demek kifayet etmez de mutlaka Arapça olarak (mermi) demek dahi lazım gelirse 'mermi demek top ile atılan tane demektir', deyivermeli.

Bundan sonra canı isteyenler yine derin derin okusun, isterse sırf Arapça söylemeğe çalışsın ve söylesin, fakat bakkal veyahut makineci veya asker olacak bir çocuğu öyle bir mecburiyet altında bırakmayıp kendisi Osmanlı olduğu için Osmanlı lisanının tahsilinde hür bırakılmalıdır." (Ahmet Mithat 1872d, 2).

Biz hâlâ analarımızın öğrettiği lisandan hoşnuduz

Ahmet Mithat gazetelerin eski dili kullanmaya devam etmelerini eleştirmektedir. *Hakayıku'l-vakayi* gazetesinin 584 numaralı nüshasında yayımlanan "Medeniyet" adlı yazıyı ele alır, örneklerle dilinin anlaşılmadığını, seci yapmak için dilin zorlandığını, bu tür yazıları halkın değil aydınların bile anlamasının mümkün olmadığını söyler. Yazar, gazeteler "*dallı budaklı sözler söyledikçe ve kaifiyeli mafiyeli söz söylüyoruz diye iftihar ettikçe*" halkın onlara şu cevabı verdiğini belirtir:

"Ah, ne kara bahtlı millet imişiz. Bu gazeteler medeniyet caddesinde önümüze düşerek bize delalet etmekte iseler de ne çare ki delillerimizin lisanını anlayamamaktayız. Acaba önümüzde saadet ve selamet gülistanı var da bize onu mu haber vermek istiyorlar yoksa korkunç korkunç çöl ve yaban ellere düşeceğiz de onu mu söylüyorlar, anlayamıyoruz. Lakırtılarını bize gazeteler ağzıyla söyleyen muharrirler ile biz milletimizin mayasını yoğurmuş olan analarımızın kucagında iken analarımızdan öğrenmiş olduğumuz lisanlar ile pek güzel dilleşiyor idik. Acaba bunlar sonra bizden ve lisanımızdan ne kötülük gördüler de bütün bütün değişip gittiler. Şimdi bizi 'ey ihvan-ı vatan' diye çağırıyorlar. Biz hâlâ analarımızın öğrettiği lisandan hoşnuduz. Hem hakkımız da vardır. Çünkü ana lisanımız!.. 'Göz önüne alsa mütesellî ve emîn ve kani-i inkılâbât-ı ittihâdiyye-i rây-ı zemîn ve mukâyese-i ahvâl-i peşîn ve pesîn ile kâmbîn olur' gibi ne demek istediğini söyleyen dahi anlayamayacak surette çaprasık bir ibareden elbette daha fasih ve daha güzeldir." (Ahmet Mithat 1872e, 2).

Ahmet Mithat, gazeteleri Türk milletini medenileştirecek araç olarak görür ve onlara çağrı yapar. Zira, biz zaten cahil büyümüş ve medeniyetin ne demek olduğunu anlayamamış bir milletiz. Bundan dolayı dünyanın her tarafında her medeniyetin elde ettiği haklardan devletimiz bizi mahrum etmektedir, çünkü Türk halkında bu istidadı görmemektedir. Ahmet Mithat bu istidadın ancak gazetecilerin yardımıyla kazanılacağını belirtir ve "*Ee, biz sizin dilinizi anlamaz isek bize o istidat nereden gelecek?*" (Ahmet Mithat 1872e, 2-3) sorusuyla bu olumsuzluktan gazetecileri sorumlu tutar.

Osmanlıcanın tashih ve ıslaha ihtiyacı var

Ahmet Mithat Efendi, Osmanlıcanın nasıl bir dil olduğunu ve mevcut durumunu doğru biçimde tespit ederek olumsuz durumdan bilginleri ve yazarları sorumlu tutar. Türkçe Anadolu'da Orta Asya'dan geldiği biçimiyle edebî bir dil olamamıştır. Atalarımız Orta Asya'dan getirdikleri dili muhafaza edip daha sonra medenî gelişmelere paralel olarak dilin gelişmesini yine Türkçe dairesinde aramış olsaydılar şimdi kendilerine pek büyük teşekkürler ederdik. Ne yazık ki, "... o zamanlar İran ve Arabistan'dan celbine mecbur olduğumuz füzela ve üdeba" Arap ve Acem dillerinden alınmasına lüzum gördükleri şeyleri Türkçeleştirmek şöyle dursun belki Türkçemizi dahi elimizden alarak Arapçalaştırmışlar veyahut Farsçalaştırmışlardır. Öyle ki bu iki dilden yalnız kelime girmekle kalmamış, kimi yapılar Türkçenin gramerine kadar sirayet etmiştir. "İşin gelişati",

"gün be gün" gibi Arapça ve Farsça yapıların zamanımızda dahi kullanılması gibi bir büyük fesadın tohumunu daha o zaman ekmişlerdir (Ahmet Mithat 1872f, 21).

Ahmet Mithat'a göre, asırlar içerisinde Osmanlı dili öyle bir hâl almıştır ki kaleme alınan bir eseri ne Arap ne Acem ne de Türk anlayacak durumdadır. Osmanlı dili yalnız birkaç kişi arasında kullanılan bir özel dil hâlini almış, azınlığın çoğunluğa tâbi olması gerekirken azınlık çoğunluğu kendisine tâbi etmek iddiasına girerek milleti âdeta dilsiz bırakmıştır (Ahmet Mithat 1872f, 21). Bir milletin dilsiz kalması mümkün değildir. Milletimiz, ana dili olan Türkçeyi kaybederek onun yerine "Osmanlı dili" isminden başka hiçbir isim kabul edemeyecek olan bir dili öğrenmek zorunda kalmıştır.

Yazar, kalem sahiplerine "Bizim kendimize ait bir dilimiz yok mu?" diye sorar. Ona göre bugün millet dilsizdir. Çünkü ne Türkistan'da ne de Osmanlı ülkesinde konuşulan dil bizimdir. Türkistan'daki dil 6-7 yüzyıl önce bizimdi, ama artık değil. Türkistan Türkçesi olmadığı gibi Arapça ve Farsça da bizim dilimiz olamaz. Çünkü, "*Türkistan'dan bir Türk ve Necid'den bir Arap ve Şiraz'dan bir Acem getirsek, edebiyatımızdan en güzel bir parçayı bunlara karşı okusak hangisi anlar? Şüphesiz ki hiç birisi anlayamaz.*" (Ahmet Mithat 1872b, 1). Ahmet Mithat, mevcut Türkçeyle ilgili oldukça ümitsizdir. Çünkü yedi yüz binden fazla Müslümanın yaşadığı İstanbul'da bu dili gerçekten anlayan insan sayısı ancak Çinceyi anlayanların sayısı kadardır. Osmanlıca ancak ıslah edilerek yedi bin hatta yedi yüz bin kişinin anladığı bir dil hâline dönüşebilir. Son birkaç yıldır çıkan gazetelerin açık yazmaları sayesinde şimdiden en az yedi yüz kişi yazılanları anlayabilir duruma gelmiştir.

Yazar dilin ıslah edilmesinin gereğini anlatırken verdiği örneklerle durumu biraz daha vahim duruma sokmaktadır:

"Tamam, işte bunlardan hiçbirisinin anlayamadığı lisan bizim lisanımızdır, diyelim. Hayır, onu da diyemeyiz. Çünkü o parçayı bize okudukları zaman biz de anlayamıyoruz. Vakıa anlayabilenlerimiz de var. Mesela yedi yüz binden ziyade İslam bulunan İstanbul şehrinde onu anlayabilecek yedi kişi elbette bulunur. Fakat yüz binde bir kişinin anlayabildiği lisana biz millet lisanı diyebilecek miyiz? Eğer kendimizi sıkıp da arayacak olsak İstanbul'da yedi tane Çince bilen dahi bulunabilir. Hatta yedi değil belki yedi binden ziyade Fransızca bilen dahi vardır. Ancak yedi bin kişinin Fransızca bilmesinden ötürü Fransız lisanı bizim için millet lisanı olamıyor. Bu hâlde İstanbul'da yedi kişinin o ma'hut lisanı bilmesinden dolayı bir millet lisanı olabileceğini iddia eden bulunabilir mi? (...) Bu hâlde bir gayret daha etmeli, yazılan şeyleri yedi bin kişiye ve eğer benim istediğim kadar gayret edilir ise yedi yüz bin kişiye kadar anlatmalı. İstediğim gayret ise küçük bir şeydir. Arapça ve Farsçanın ne kadar izafetleri ve ne kadar sıfatları varsa kaldırırsek, yazdığımız şeyleri bugün yedi yüz kişi anlayabilmekte ise yarın mutlaka yedi bin kişi anlar. Şimdiki hâlde en açık söylediğimiz söz "devletimizin himmât-ı mahsûsa-ı terakkiperverânesi" değil mi? Bunu İstanbul'da sekiz senecik olsun Babiali'ye devam etmemiş olan bir Osmanlı anlayabilir mi? Fakat "daima ilerlemeğe çalışan devletimizin himmet ve gayreti" denilse elbette daha çok anlayan bulunur." (Ahmet Mithat 1872b, 1-2).

Bu durumdan rahatsız olan Ahmet Mithat, çözümü halkın kullandığı dili millet dili yapmakta bulur: "*Pekâlâ, ne yapalım? Lisansız mı kalalım? Hayır, halkımızın kullandığı bir lisan yok mu? İşte onu millet lisanı yapalım.*" (Ahmet Mithat 1872b, 1).

Ağır Osmanlıcadan kurtulmak için sadeleşme çalışmalarını devam ettirmek gerekir. Fakat sadeleşme nasıl olacaktır? Ölçüsü nasıl belirlenecektir? Toplumda bu konuda kesinleşmiş fikirler yoktur. Sayıları az da olsa, bazıları dilin arılaştırılmasını, bunun için bütün yabancı unsurların atılarak yalnız Türkçe kelimelerin bırakılmasını istemektedirler. Ahmet Mithat, bu görüşe katılmaz. Çünkü, Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin atılması Türkçe sözlüğün tamamen boşalması

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

anlamına gelir ki geri kalan kelimelerle edebî eser yazabilmek mümkün değildir (Ahmet Mithat 1872f, 21).

Basiret'te yayımlanan "Ehemmiyetli Bir Layiha" adlı makalenin altında, metinde geçen aynı örneklerin daha sonra başka makalelerinde de kullanmış olmasından hareketle Ahmet Mithat'a ait olduğunu tespit ettiğimiz "Basiret'in Notu" (Ahmet Mithat 1872c, 2) isimli küçük bir yazı bulunmaktadır. Burada da Osmanlıcanın sadeleştirilmesini savunurken dilin içindeki bütün kelimeleri atmayı kastetmediğini, "Bir Varakacık" adlı makalede dediği gibi, en azından Arapça ve Farsça tamlamalarla sıfatların mümkün olduğunca kullanılmamasının dili daha da sadeleştireceğini söyler ve lüzumsuz tamlamalara örnekler verir. Ahmet Mithat Efendi, Türkçenin arılaştırılmasından ziyade ıslah edilmesi taraftarıdır. Çünkü dünyadaki bütün dillerde alıntı kelimeler mevcuttur, yalnız kendi malı olan kelimeleri kullanan dil de yoktur. En gelişmiş dillerden birisi olan Arapça dahi başka dillerden aldığı kelimeleri Arapçalaştırmıştır. Türkçeye girmiş ve yaygınlık kazanmış ödünç kelimelerin dilden atılmaması kanaatinde olan yazar, işletilmeyen veya yaygınlık kazanmamış (eşher olmayan) kelimelerin belagatte kullanılmasını yanlış bulur (Yetiş 1995, 544). Ahmet Mithat Efendi, kendi kendisine sorular sorar ve bunların cevaplarını arar. Bu soruların biri, 'acaba dilimiz ıslah edilebilir, milletimiz için umumi bir dil hâline gelebilir mi?' şeklindedir.

Yazar, bazı makale, mektup ve edebî eserlerinde bu soruların cevabını kimi zaman açıktan kimi zaman da yazdıklarıyla vermeye çalışır. Eski dil ıslah edilerek yeni bir dil meydana getirmenin geçmişteki uygulamalarını Türkçe için bir çıkış yolu olarak gösterir. O, Fransızcanın oluşum ve gelişme tarihini bildiği için bu yolun Türkçeye de uygulanabileceğine inanmaktadır. Fransızca, elimizdeki Türkçe kadar bile zengin olmayıp Yunan, Latin ve Cermen kökenli kelimelerden ibaret iken yapılan ıslahatla yalnız Fransız milletince değil, bütün dünyaca kullanılan genel dil hâline gelmiştir. Fransızca gibi Osmanlı dilinin de Osmanlı milleti için ortak bir dil hâlini kazanması mümkündür. Öyleyse Osmanlıcanın acilen ıslah edilmeye ihtiyacı vardır (Ahmet Mithat 1872f, 22). Fakat sohbet ve tartışmalarda sanatlı söz söylemek gayretinde bulunan bazı yazarlar, dilin ıslah edilmesine itiraz etmiştir. Bu itirazlara rağmen dilimizin sadeleşmesine ve genelleşmesine çok ihtiyaç olduğuna inanan Ahmet Mithat, bunlardan çekinmeyerek fikrini açıkça ortaya koyar.

Ahmet Mithat Efendi Osmanlıcanın ıslah edilmesinde ısrarcıdır. Islah çalışmaları bir an önce başlamalı ve tamamlanmalı, halk lüzumsuz Arapça ve Farsça yapılardan kurtarılmalıdır. Islah edilerek halkın anlayabileceği duruma gelen yeni Osmanlıca ile telif ve tercüme eserler yazılmalı, herkes istediği sanatı kendi diliyle okumalı ve öğrenmelidir:

Biz diyoruz ki, lisanımızın ıslahatını ikmal edelim de halkımızı birçok seneler Arabiyat ile uğraşarak nihayet Arapçayı yine öğrenemedikten sonra birçok zamanlar dahi Fransızca ile uğraşmak külfetinden kurtaralım. Terakki eden milletlerde görüldüğü gibi bizde dahi bir kısım ulemamız Arabiyat ve Farisiyatta ve bir kısım ulemamız Latiniyat ve Yunaniyat ve Efrenciyatta son derecelere kadar taammuk etmiş erbab-ı ihtisasattan olsunlar. Fakat cumhur-ı ahalinin ana lisanı olan bir Osmanlıcası bulunsun ki o lisan şimdiki gibi Osmanlıcadan başka bir şey olmasın da telif ve tercüme meydanı alarak herkes istediği sanatı kendi lisanıyla okusun, öğrensin." (Ahmet Mithat 1872e, 3).

Ahmet Mithat, önce Türkçenin bir sözlüğünün hazırlanmasını, Arapça kelimelere olan ihtiyacın miktarının tespit edilmesini ve ondan sonra gramer ve belagat kitaplarının yazılmasını ister: "*Binaenaleyh biz diyoruz ki, evvela lisanımıza bir kamus yaparak Arabîye bugünkü ihtiyacımız ne nispette ise tayin buyrulup ondan sonra sarf ve nahiv ve belagat mertebelerine varılsın.*" (Ahmet Mithat 1872c, 3).

Turkish Studies

Osmanlıca nasıl ıslah edilir?

Ahmet Mithat Efendi'nin makalelerinde ileri sürdüğü Osmanlıcanın ıslahıyla ilgili görüşlerini aşağıdaki maddelerde toplamak mümkündür:

1. Ahmet Mithat Efendi, Osmanlıcanın "ıslahı ve tashihi" için öncelikle dilimizdeki Arapça ve Farsça tamlamalarla sıfatların atılması gerektiğine inanır. Bunların yanında Arapça eriller, dişiller, tekiller ve çokluklar Osmanlı gramerinden çıkarılmalıdır. Yazar, bu görüşlerini örneklerle destekleyerek anlatır. İşaret edatlarını "*falan-ı mezkûr*" gibi Osmanlı dilinde kaidesi olmayan bir surette yazacağımıza "*mezkûr falan*" yazmalıyız. Yani Arapça ve Farsça tamlamalar yerine Türkçe isim ve sıfat tamlamaları kullanmalıyız. "*A'mâl-i hayriyye*" tamlaması yerine "*hayırlı a'mâl*", hatta "*hayırlı ameller*" demeliyiz. Bu örnekte olduğu gibi, Arapça çokluk yapılarını Türkçeleştirerek kullanmalıyız. Böyle yaparsak teklik şeklini bildiğimiz bir kelimenin çokluğunun hangi vezinde olduğunu bulmak için zihin yormayız. "*Zümre-i üdeba*" yazacağımıza "*edipler zümresi*" desek ve bütün tamlamalarda bu şekli kabul etsek, "*izafet-i lafziyye midir, izafet-i maneviyye midir ve bunların her birinde muzaf ile muzafun ileyhın kaç yerde mutabakatı şarttır? Hiç buralarını da bilmek lazım gelmez idi.*" (Ahmet Mithat 1872f, 23). Bütün bunların kısa zamanda gerçekleşmesini beklemediğini, mümkün olduğunca az kullanılmasının bile dilimizi şimdiki derecesinden birkaç derece daha sadeleştireceğini savunur (Ahmet Mithat 1872c, 2).

Devrin bazı yazarları böyle yazılan yazıların göze batacağını, söylenen sözün kulağı tırmalayacak kadar sakil olacağını iddia ederler. Ahmet Mithat Efendi "Osmanlıcanın Islahı" makalesinin, tarif ettiği dil için örnek oluşturduğunu belirtir ve savunmasını şöyle yapar:

"Hayır, biz iddia ederiz ki olmaz. İşte şu sekiz bentte kullandığımız lisan tarif etmek istediğimiz Osmanlı lisanı olup bu lisan ile yetmiş satır kadar yazı yazdığımız hâlde ne bir sıfat-mevsûf ne bir muzaf-muzafun ileyh ve hatta ne Fârisî ve ne Arabî bir cem dahi getirmeyip doğruca yazıverdük. Hatta Arabî ve Fârisî lügatleri bile az kullandık. Bu yetmiş satırı şu suretle yazdığımız gibi, yedi yüz ve istenilir ise yedi bin ve yetmiş yedi bin satır bile yazabiliriz.

Murat meram anlatmak ise bu suretle daha kolay anlatılabileceği dahi derkârdır." (Ahmet Mithat 1872f, 23).

Ahmet Mithat Efendi, alıntı tamlamalarla Arapça kelimelerin çokluk biçimlerinin atılmasını savunmuş olmasına rağmen hem makalelerinde hem de sonraki yıllarda yazdığı edebî eserlerinde az da olsa bunları kullanmıştır. Bu tamlamalardan kendisi de rahatsızdır. Onun sadeleşmeyi savunduğu makalelerinde kullandığı Farsça tamlamalardan bazıları şunlardır: *Amel-i i'râb, âmil-i ma'mûl, asya-yı vustâ, cem-i kesret, cem-i killet, elfâz-ı Arabiyye, erbâb-ı şebâb, Hind-i Kadim, ism-i fail, ism-i mef'ul, izafet-i lafziyye, kesb-i vuzûh, lisan-ı umûmi, mahall-i i'rab, malûmât-ı sahîha ve kaviyye, malûmât-ı nâfia, merhûm-ı müşarûn ileyh, mes'ele-i müşkile, müddet-i ömr, terakkiyât-ı ahire, terakkiyât-ı medeniyye.*

2. Dile yerleşmiş Arapça ve Farsça kaideler atılmalıdır. Dilimizle bir ilişkisi olmayan bu yapılar atıldıklarında Türkçede herhangi bir boşluk oluşmayacaktır. "*Memnuniyet-i latuhsi*" ve "*ez-can u dil*" gibi Türkçeye hiçbir ilgisi bulunmayan tabirleri attığımızda yazı yazmak daha da kolaylaşacaktır. Ahmet Mithat, bu konuda başka örnekler de verir:

"Biz lisanımızı daha ziyade sadeleştirmek için Arabîden ve Farisîden sıfatlarla izafetler gibi en esaslî olan ve Türkçe için şimdiye kadar en elzem ve en ziyade ehem zannolunan kaideleri atarsak "*keen lemyekûn hükmüne girdi*" ve "*maruzi aleyhi*" ve "*binaen zalik*" ve "*elhatü hazihi*" gibi sırf Arapça olmasından dolayı Osmanlıcaya hiçbir münasebeti bulunmayan tabirâtı bütün bütün unutmak dahi bizim için işten bile değildir." (Ahmet Mithat 1872d, 2).

Turkish Studies

3. Ahmet Mithat'a göre dilimize girmiş olan bütün Arapça ve Farsça kelimeleri lügatten çıkarmak imkânsızdır. Bu durum Osmanlıcanın tamamen kaybedilmesine yol açabilecektir. O, halkın diline girmiş ve yaygınlaşmış alıntı kelimelerin yaşamasından yanadır. Fakat halk tarafından yaygın olarak kullanılan Türkçe bir sözün yerine Arapça ve Farsçasının kullanılmasına karşıdır. Türkçe kökenli "güvercin" ve "örümcek" kelimeleri dururken yerlerine "kebuter" ve "ankebut" gibi Arapça-Farsça kelimeler koyarak halk, sözlüğe bakma mecburiyetinde bırakılmamalıdır.

4. Ahmet Mithat Efendi, yaygınlaşmış Arapça-Farsça kelimelerin yerine bugün kullanımdan düşmüş (mehcur) Türkçe kelimelerin kullanılmasını da doğru bulmaz. Mesela, "âkil" kelimesinin yerine "uslu" kelimesinin kullanılması belagete uygun değildir. Fakat yazar "âkil" ve "akıllı" kelimeleri arasında açık bir tercih de yapmaz (Yetiş 1995, 545).

5. Ahmet Mithat Efendi'ye göre Osmanlıcanın ağırlığı sebebiyle birtakım "kuyruklu kulaklı yanlışlıklar" yapılmaktadır. Aydınlar bile sıfat ile mevsuf arasındaki mutabakatı, tamlayanla tamlanan arasındaki uyumu anlamakta zorlanmaktadır. Osmanlıcada kullanılan *serüü'l-hâme*, *tophane-i âmire*, *fes-i İstanbul*, *rugan-ı sade*, *feshâne-i âmire*, *şems-i münîr*, *anbar-ı mezbur* ve daha bunun gibi nice acayip ve garip tamlamalarla gülünecek sıfatlar dilin güçlüklerinden ileri gelmektedir. Dil sadeleştirildiği zaman bu yanlışlıklar da kalmayacaktır (Ahmet Mithat 1872c, 2).

6. Yıllardır Türkçenin gramerinin yazılması arzu edilmekte, fakat bir türlü yazılamamaktadır. Oysa Arapçanın grameriyle ilgili kütüphaneler dolusu kitap yazılmıştır. Eğer, Türkçenin içindeki mevcut Arapça yapılar bu hâliyle kalacak olursa bunlar ne kadar ayıklanırsa ayıklansın, ne kadar kısaltılırsa kısaltılsın dildeki Arapça kaideler üzerine Farsçanın ve Türkçenin gramer kaideleri de eklenince iki bin beş yüz sayfalık bir gramer kitabı yazmak gerekecek (Ahmet Mithat 1872f, 23-24). Bunu önlemek için, yazılacak Türkçenin grameri kitabına Arapça gramer kaidelerinin hepsi alınmamalıdır. Çok yaygın kimi kurallar konulmalı, teferruat ise kitabın dışında bırakılmalıdır. Ahmet Mithat'ın bu konudaki görüşleri şöyledir:

"Arabî sarfından masdar, ism-i fail, ism-i meful, ism-i zaman veyahut mekân, mübalağa ile ism-i fail, ism-i mensub ve ism-i tafdilün yalnız birer müfred müzekker sigaları ile altı sülasiyi bir itibar ederek bir sülasi mücerred ve sülasi mezidün fihten if'âl, tef'il, müfâ'ale, ifti'âl, infi'âl, tefa'ül ve istifâl ve bir de rübai mücerred babı ve bunların ise yalnız mastarlarıyla ism-i fail ve ism-i meful sigaları kifayet eder. Ve mu'tel olan kelimeler aslından ne imiş diye araştırılmak lazım gelmeyip onlar Fransızların gayr-ı kıyasi fiilleri gibi hâli üzre kabul olunurlar. Nahivden yukarıda beyan ettiğimiz veçhile sıfat-mevsuf ve muzaf-muzafun ileyh ve sairleri terk edildikten sonra bize lazımlı hiçbir şey kalmaz. Yalnız Türkçe için bir nahve ihtiyaç kalır. Bundan sonra kendimiz için bir de mantık tanzim edebiliriz." (Ahmet Mithat 1872f, 24).

Ahmet Mithat yazdıklarını daha önce sohbetlerde gündeme getirmiş, bunları birçok kimseyle tartışmıştır. Tartışmalarının sonuçlarını da yazıya yansıttığını görürüz. Yukarıdaki görüşlerini bir dereceye kadar kabul edenlerden birisi, yalnız mu'tel olan fiilleri hâliyle kabul etmeye ve i'lali terk eylemeye itiraz etmiştir. Yazar ona da gerekli cevapları Arapça "kale" ve "kavele" kelimeleri üzerinden verir.

7. Osmanlıcanın öğretimi kolaylaştırılmalı, Arapça ve Farsçanın lüzumsuz kaide ve kuralları öğrencilere öğretilmemeli, Türk insanı Türkçeyi öğrenmek için Arapça ve Farsçanın kaidelerini de öğrenerek zaman kaybetmemelidir: *"Eğer yirmi beş otuz yaşına kadar zamanımızı hâlâ lisan tahsili yolunda sarf eder isek otuz beş yaşına girsek bile yine mektep çocuğu hâlinde kalacağız. Eğer lisana ehemmiyet vermeyip de yalnız fenne hasr-ı himmet edecek olur isek "pek çoklarını görmekte olduğumuz veçhile" o zaman dahi iki satır yazı yazıp meramımızı ifadeye muktedir olamayız."* (Ahmet Mithat 1872f, 24-25).

Ahmet Mithat, bütün bunlardan beklentisini şu cümlede özetler: "*İnsan dilsiz yaşayamaz. Milletimizin terakkisini ister isek her ferdinin bülbül gibi şakıması için kendilerine kolaylık göstermeliyiz.*"

8. Ahmet Mithat Efendi Türkçenin, Arapçanın belagat kitaplarıyla değil, yazılacak millî belagat kitaplarıyla bağımsızlığına kavuşacağını düşünmektedir. 1882 yılında *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belagat-i Osmaniye* adlı eseri üzerine yapılan tartışmalara katılan yazar, bir taraftan medrese eğitimini eleştirir, diğer taraftan *Belagat-i Osmaniye*'nin Türkçenin değil Arapçanın belagati olduğunu, hâlbuki belagat-i Osmaniye'den belagat-i Arabiye anlaşılması gerektiğini söyler. Bu tartışmalarla Türkçenin millî bir belagat ihtiyacı olduğu konusu gündeme taşınmıştır (Yetiş 2006, 310-311).

Sonuç

Ahmet Mithat Efendi, çağdaş Türk edebiyatının olduğu kadar çağdaş Türk dilinin de kurucularından birisidir. O, dilin ıslah ve tashih edilmesi konusunu yalnız makalelerinde yazmakla kalmaz, vermiş olduğu onlarca edebî eserde âdeta uygulamasını yaparak sade Türk nesrinin temellerini atar. Onun izinden yürüyenler, söylediklerini ileride sistemleştirecek, toplumun her katmanına kabul ettirecek ve gelişen millî dille millî edebiyatın kurulmasını sağlayacaklardır. Bugün her ne kadar üzerinde durulmasa da, Yeni Lisancıların ileri sürdüğü fikirlerin birçoğunu kırk yıl öncesinde Ahmet Mithat Efendi yazmış, hatta eserlerinde hayata geçirmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat (1872a). "Bir Varakacık", S. 636, **Basiret**, 23 Rebiülevvel 1289 / 19 Mayıs 1288 (31 Mayıs 1872), s. 1-2.
- Ahmet Mithat (1872b). "Ehemmiyetli Bir Layihadır", **Basiret**, S. 639, 27 Rebiülevvel 1289 / 23 Mayıs 1288 (2 Haziran 1872), s. 1-2.
- Ahmet Mithat (1872c). "Basiret'in Notu", **Basiret**, S. 639, 27 Rebiülevvel 1289 / 23 Mayıs 1288 (2 Haziran 1872), s. 2.
- Ahmet Mithat (1872d). "Lisan-ı Osmani" **Basiret**, S. 641, 29 Rebiülevvel 1289 / 25 Mayıs 1288 (4 Haziran 1872), s. 1-2.
- Ahmet Mithat (1872e). "Hakayık'a Arıza", **Basiret**, S. 645, 5 Rebiülahir 1289 / 30 Mayıs 1288 (11 Haziran 1872), s. 2-3.
- Ahmet Mithat (1872f). "Osmanlıcanın Islahı", **Dağarcık**, S. 1, İstanbul: s. 20-25.
- CAFEROĞLU Ahmet (1946-47). "Ahmet Mithat Efendi ve Türkçemiz", **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.1, İstanbul: s. 2-8.
- KAPLAN Mehmet vd. (1974). **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I**, İ İstanbul: Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 511.
- LEVEND Ağâh Sırrı (2010). **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 4. bs., Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- YETİŞ Kâzım (2006). "Yenileşme Devri Türk Edebiyatında Millî Rhétorique Meselesi", **Belâgattan Retoriğe**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 300-316.